

## **Streszczenie rozprawy doktorskiej mgr. Szymona Kucharskiego**

### **pt.: Garnizon Wojska Polskiego w Wilnie w latach 1922-1939**

W okresie międzywojennym Wilno było największym garnizonem Wojska Polskiego. Stacjonowało tu kilka dowództw wyższego szczebla, trzy pułki piechoty, dwa pułki i dwa samodzielne dywizjony artylerii, pułk kawalerii, batalion saperów, dywizjon lotniczy, kompania pancerna, dwie kompanie łączności oraz inne, mniejsze jednostki, a także bardzo rozbudowane struktury służb. Co więcej, niektóre spośród tych jednostek miało nietypową strukturę i unikatowe zadania.

Niniejsza praca jest monografią wileńskiego garnizonu, przedstawiającą jego organizację i funkcjonowanie w latach 1922-1939, choć w wielu miejscach wykracza poza tę cezurę. Nawiązuje zwłaszcza do okresu wcześniejszego, obejmującego walki o miasto, toczone w latach 1918-1920 między Polakami, Litwinami i sowietami. Boje pod Wilnem w styczniu 1919 r. uznać można przy tym za początek wojny polsko-sowieckiej. W kolejnych rozdziałach praca przedstawia w sposób systematyczny dzieje struktur dowódczych, funkcjonujących w Wilnie. Następnie opisuje organizację broni głównych – piechoty, kawalerii i artylerii, broni technicznych – lotnictwa, pancernych, saperów i łączności, wreszcie pomocniczych – żandarmerii i taborów. Dalej przedstawione są dzieje służb, obecnych w wileńskim garnizonie, oraz innych formacji, m. in. ochrony granic i przysposobienia wojskowego. Ostatnia część pracy stanowi opis wydarzeń, jakie miały miejsce w Wilnie podczas mobilizacji w 1939 r. oraz walk z agresorem sowieckim, wkraczającym w granice Rzeczypospolitej.

Podstawą do opracowania tematu stała się kwerenda archiwalna, przeprowadzona przede wszystkim w Centralnym Archiwum Wojskowym Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie-Rembertowie, a ponadto w Centralnym Litewskim Archiwum Państwowym w Wilnie oraz w Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. Generała Sikorskiego w Londynie oraz innych archiwach. Ponadto wykorzystano szereg opracowań, dotyczących przemian organizacyjnych poszczególnych rodzajów broni, jak również wspomnienia uczestników opisanych w pracy wydarzeń. Znaczącymi źródłami były także różnorakie materiały kartograficzne, obejmujące Wilno i Wileńszczyznę.

Praca próbuje dać odpowiedź na pytanie, czym Wilno wyróżniało się na tle innych garnizonów Wojska Polskiego, jak wyglądało funkcjonowanie tamtejszych jednostek i jak wyglądało życie codzienne żołnierzy i kadry zawodowej w okresie pokoju. Szczególny nacisk

w pracy położony jest na opis działalności Dowództwa Obszaru Warownego „Wilno” – jedynej takiej struktury istniejącej w międzywojennym Wojsku Polskim – oraz jego poprzednika, Komendy Obozu Warownego „Wilno”. Dowództwa te nie były zwykłymi dowództwami garnizonu, gdyż w zakres ich kompetencji wchodziło także przygotowanie taktyczne i techniczne rejonu Wilna do długotrwałej obrony. Rozpoczęte najpóźniej w 1922 r. prace studialne, a już w 1923 r. – prace fortyfikacyjne, doprowadziły do wzniesienia w Wilnie prawdopodobnie pierwszego nowego kompleksu fortyfikacji stałych, jaki powstał na świecie po zakończeniu I wojny światowej. W jego skład weszły obiekty bojowe i magazynowe, jak również zmodernizowana i rozbudowana miejska sieć komunikacyjna – kolejka wąskotorowa, drogi, mosty. W myśl założeń operacyjnych, Wilno miało stać się dużym punktem obronnym, zdolnym do walki w okrążeniu przez kilka tygodni. Wiązałoby w ten sposób część potencjalnych sił sowieckich, maszerujących z rejonów Połocka i Mińska w kierunku na Grodno, zagrażając zarazem ich prawemu skrzydłu.

Załogę Obszaru Warownego „Wilno” na wypadek wojny ze wschodnim agresorem miały stanowić przede wszystkim stacjonujące tu 1. DP Leg. i 19. DP oraz specjalne oddziały forteczne, częściowo istniejące w czasie pokoju (jak np. 33. dal), a częściowo powstające w czasie mobilizacji. Z przyczyn finansowych i organizacyjnych prace fortyfikacyjne nie zostały jednak nigdy ukończone, a ich ogólny rezultat, pomimo wielkich zamierzeń, był dość skromny. Zamiast dwunastu stałych punktów oporu, rozrzuconych wokół całego miasta, powstał tylko jeden, a i to nie w całości (posiadał zaledwie 4 nieukończone schrony bojowe). Natomiast faktycznie udało się dość dobrze zabezpieczyć zaplecze, wznosząc blisko 100 magazynów amunicyjnych, saperskich i intendentury, połączonych siecią kolejki wąskotorowej. W pewnym stopniu udało się również zmodernizować pozostałe po zaborcy rosyjskim kompleksy koszarowe, polepszając w tym sposób warunki zakwaterowania wojska. Tu bodaj największym osiągnięciem była budowa praktycznie od podstaw lotniska cywilno-wojskowego na Porubanku. Praca zwraca przy tym uwagę na fakt, że znaczna część budowli wojskowych w Wilnie przetrwała w dobrym stanie do dziś. Wszystkie schrony bojowe oraz ocalałe magazyny amunicyjne są unikatowym świadectwem pionierskiego okresu inżynierii wojskowej II Rzeczypospolitej i cennymi zabytkami techniki.

Wszystkim tym obiektom nie dane było jednak sprawdzić się w walce o macierzysty garnizon. Specjalnie sformowane w Wilnie oddziały forteczne w 1939 r. użyto ostatecznie na innych odcinkach frontu, głównie (i skutecznie) w obronie Lwowa. Wilno nie było przygotowane do obrony. W połowie września 1939 r., gdy było jasne, że szybkie postępy

wojsk niemieckich mogą zagrozić miastu, rozpoczęto improwizowane prace, przerwane niespodziewaną agresją sowiecką. Naprędce zorganizowana obrona była niezbyt przemyślana i trwała bardzo krótko (18-19 września 1939 r.), choć z drugiej strony, przewaga liczebna i techniczna wojsk sowieckich, rzuconych do ataku na miasto, była przygniatająca. Większość załogi Wilna zdołała wycofać się na Litwę.